

Osmoza – specjalny rodzaj dyfuzji

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Wirtualne laboratorium \(WL-I\)](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Osmoza – specjalny rodzaj dyfuzji

Na ilustracjach przedstawiono obraz krwinek umieszczonych w roztworach o różnym stężeniu. W roztworze hipertonicznym (pierwszy schemat) woda z krwinek wypływa, a krwinki kurczą się, zmieniając swój kształt. Jeśli zaś krwinki umieścimy w roztworze hipotonicznym (trzeci schemat), woda napływa do komórek, powodując nawet ich rozerwanie (hemolizę).

Źródło: LadyofHats, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Osmoza jest zjawiskiem zachodzącym spontanicznie pomiędzy dwoma roztworami oddzielonymi membraną półprzepuszczalną (błoną biologiczną). Zachodzi we wszystkich organizmach żywych. Na czym polega ten proces i dlaczego jest kluczowy dla regulacji gospodarki wodno-elektrolitowej komórki?

Twoje cele

- Wyjaśnisz pojęcie osmozy.
- Scharakteryzujesz roztwór izo-, hipo- i hipertoniczny.
- Wskażesz wpływ stężenia roztworu na umieszczone w nim komórki roślinne i zwierzęce.
- Wyciągniesz wnioski na temat tego, jak różnice w budowie wpływają na różnice w zachowaniu się komórek roślinnych i zwierzęcych w roztworze hipotonicznym i hipertonicznym.

Przeczytaj

Mechanizm działania

Osmoza jest jedną z odmian dyfuzji prostej. Polega ona na dyfuzji rozpuszczalnika (np. wody) przez membranę półprzepuszczalną rozdzielającą dwa roztwory o różnym stężeniu. W komórkach tę membranę stanowią błony biologiczne, np. błona komórkowa. Rozpuszczalnik przechodzi spontanicznie z roztworu o niższym stężeniu substancji rozpuszczonej ([roztwór hipotoniczny](#)) do roztworu o wyższym stężeniu ([roztwór hipertoniczny](#)). W wyniku osmozy dochodzi do wyrównania się stężeń obu roztworów.

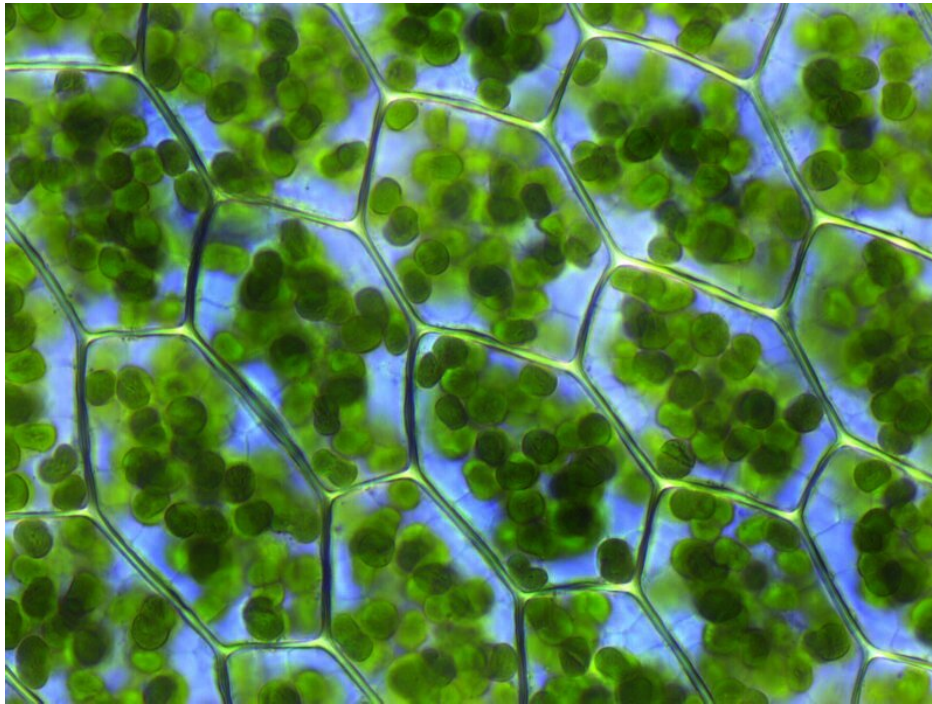
Schemat przedstawiający roztwory hipertoniczny, hipotoniczny i izotoniczny.

Źródło: Englishsquare Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Zjawisko osmozy prowadzi do wyrównania stężeń dwóch roztworów. Kiedy roztwory są względem siebie [izotoniczne](#), oznacza to, że pozostają w równowadze osmotycznej.

Osmoza w komórkach roślinnych

Komórki roślinne mogą się różnić wielkością i kształtem, który zależy od ściany komórkowej. Od wewnątrz komórki do ściany komórkowej przylega błona komórkowa. Struktura ta oddziela środowisko wewnątrzkomórkowe od zewnętrznego.

Zdjęcie obrazu mikroskopowego przedstawiające komórki roślinne.

Źródło: Kristian Peters, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Komórki roślinne zdolne są do pobierania i oddawania wody na drodze osmozy. Miarą tej zdolności jest tzw. [potencjał wodny](#) (Ψ_w) wyrażany zazwyczaj w megapaskalach (MPa). Pod ciśnieniem atmosferycznym czysta woda ma potencjał wodny równy zero. Stan wysycenia wodą komórek roślinnych, który umożliwia im zachowanie określonego kształtu, określany jest jako **turgor** (ciśnienie turgorowe). Zależy on od potencjału osmotycznego roztworu. Ciśnienie osmotyczne to minimalne ciśnienie, które pozwala zapobiec przepływowi wody przez półprzepuszczalną membranę.

Więcej na temat turgoru, potencjału i ciśnienia osmotycznego przeczytasz w e-materiale pt. [Stosunki wodne w komórce roślinnej](#).

Komórki roślinne umieszczone w roztworze hipertonicznym bardzo szybko tracą wodę, a w konsekwencji maleje ich [turgor](#). Cytoplazma, wraz z błoną komórkową, zaczyna odstawać od ściany komórkowej. Zjawisko to nosi nazwę [plazmolizy](#).

Ciekawostka

Zjawiska osmotyczne umożliwiają transport wody w roślinach.

Grafika przedstawia stan komórki roślinnej w zależności od środowiska.

Osmoza w komórkach zwierzęcych

Komórki zwierzęce mogą się różnić wielkością i kształtem w zależności od pełnionych funkcji. Otoczone są cienką błoną plazmatyczną.

Osmoza w erytrocytach.

Źródło: Zephyris (koloryzowane), Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ważne!

Komórki zwierzęce, w przeciwieństwie do komórek roślinnych, nie mają ściany komórkowej.

Komórki zwierzęce umieszczone w roztworze hipertonicznym tracą wodę, przez co zmieniają kształt i kurczą się. W roztworze hipotonicznym chłoną wodę, co skutkuje ich pęcznieniem. Brak ściany komórkowej nie ogranicza ich objętości. Dlatego zbyt duża ilość wody napływającej do ich wnętrza może powodować rozerwanie błony komórkowej i pęknięcie komórki.

Słownik

plazmoliza

zjawisko odstawania otoczonej błoną komórkową cytoplazmy od ściany komórkowej w wyniku utraty wody

potencjał wodny

wyrażany w paskalach (Pa); jest miarą zdolności komórki do pochłaniania i oddawania wody na drodze osmozy - woda przepływa z roztworu o wyższym potencjale do roztworu o niższym potencjale

roztwór hipertoniczny

roztwór o wyższym stężeniu niż sąsiadujący roztwór oddzielony od niego membraną półprzepuszczalną

roztwór hipotoniczny

roztwór o niższym stężeniu niż sąsiadujący roztwór, oddzielony od niego membraną półprzepuszczalną

roztwór izotoniczny

roztwór o takim samym stężeniu co sąsiadujący roztwór, oddzielony od niego membraną półprzepuszczalną

turgor

stan jędrności komórki roślinnej; ciśnienie, jakie wywiera protoplast na ścianę komórkową

Wirtualne laboratorium (WL-I)

Laboratorium 1

Przeprowadź doświadczenie w laboratorium. Wykonaj „żywy osmometr”. Zapisz obserwacje oraz wnioski.

Temat: Wpływ soli na komórki roślinne.

Problem badawczy:

Jakie zmiany zachodzą w komórkach roślinnych po umieszczeniu ich w roztworach: hipertonicznym i hipotonicznym?

Hipoteza 1:

Po umieszczeniu komórek roślinnych w roztworze hipertonicznym zachodzi zjawisko osmozy.

Hipoteza 2:

Po umieszczeniu komórek roślinnych w roztworze hipotonicznym zachodzi zjawisko osmozy.

Materiał biologiczny:

- marchewka;

Sprzęt laboratoryjny i odczynniki:

- zlewka z wodą destylowaną;
- pusta zlewka;
- łyżeczka;
- skalpel;
- woda;

- sól kuchenna.

Zasób interaktywny dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DP9FC6lar>

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Wskaż prawidłową odpowiedź przy każdym z pytań.

Ćwiczenie 3

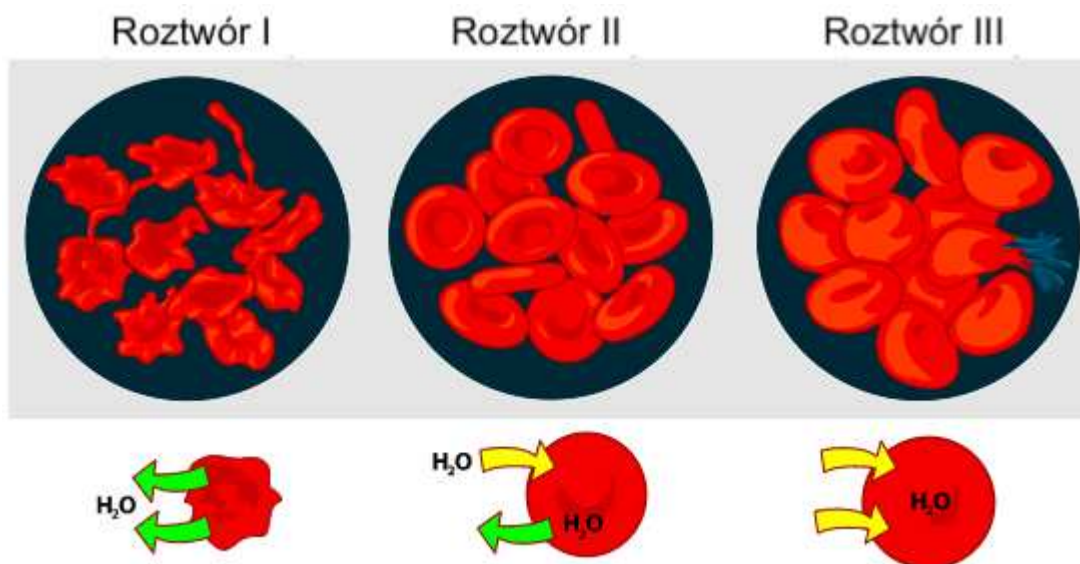

Ćwiczenie 4

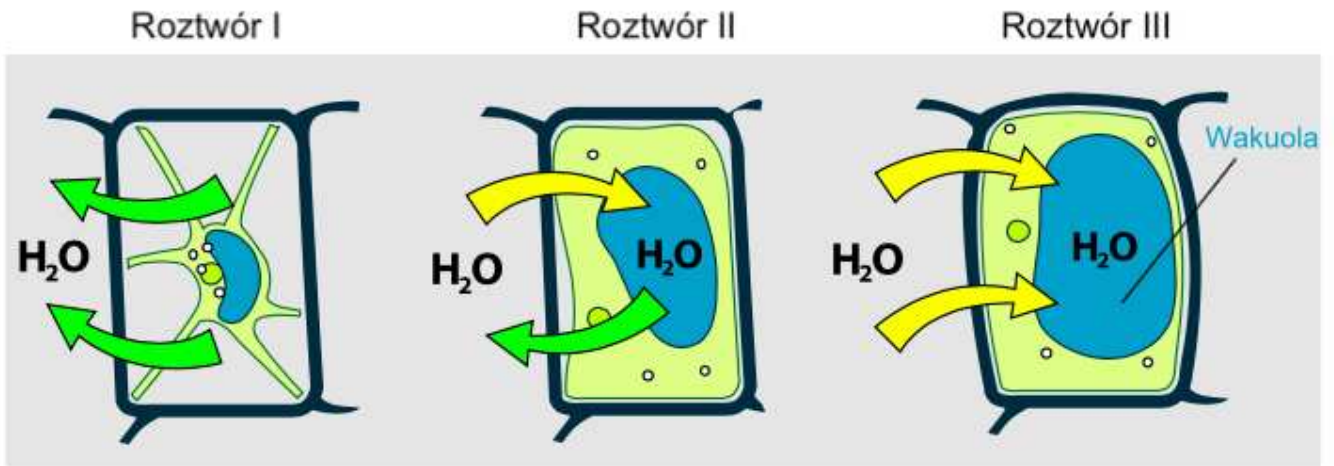
Schematy do ćwiczeń 5 i 6

Schemat A:

Źródło: LadyofHats, Michał Komorniczak, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Schemat B:

Źródło: LadyofHats, Michał Komorniczak, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Ćwiczenie 9

Dla nauczyciela

Scenariusz lekcji

Autor: Daria Reczyńska

Przedmiot: biologia

Temat: Osmoza – specjalny rodzaj dyfuzji

Grupa docelowa: III etap edukacyjny – kształcenie w zakresie rozszerzonym

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Komórka. Uczeń:

- 2) wykazuje związek budowy błony biologicznej z pełnionymi przez nią funkcjami;
- 4) wyjaśnia rolę błony komórkowej i tonoplastu w procesach osmotycznych; planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące wpływ roztworów o różnym stężeniu na zjawisko osmozy;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Komórka. Uczeń:

- 2) wykazuje związek budowy błony komórkowej z pełnionymi przez nią funkcjami;
- 4) wyjaśnia rolę błony komórkowej i tonoplastu w procesach osmotycznych; planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące zjawisko osmozy wywołane różnicą stężeń wewnątrz i na zewnątrz komórki; planuje i przeprowadza obserwację zjawiska plazmolizy;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Wyjaśnisz pojęcie osmozy.
- Scharakteryzujesz roztwór izo-, hipo- i hipertoniczny.
- Wskażesz wpływ stężenia roztworu na umieszczone w nim komórki roślinne i zwierzęce.
- Wyciągniesz wnioski na temat tego, jak różnice w budowie wpływają na różnice w zachowaniu się komórek roślinnych i zwierzęcych w roztworze hipotonicznym i hipertonicznym.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem komputera;
- ćwiczenia interaktywne;
- odwrócona klasa;
- pogadanka;
- doświadczenie;
- mapa myśli;
- grupy ekspertów.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu;
- dwie zlewki, marchewki i nóż dla każdej czwórki uczniów, sól (jeśli doświadczenie wykonywane jest w klasie);
- arkusze papieru A2, flamastry.

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Przebieg zajęć

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla i odczytuje temat lekcji oraz zawarte w sekcji „Wprowadzenie” cele zajęć. Prosi uczniów lub wybraną osobę o sformułowanie kryteriów sukcesu.
2. Nauczyciel prosi wskazanych uczniów, aby wyjaśnili, jak wykonać roztwór hipertoniczny.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie, pracując w grupach 4-osobowych, wykonują doświadczenie zgodnie z instrukcją zawartą w sekcji „Wirtualne laboratorium (WL-I)”. Nauczyciel informuje uczniów, że na wyniki doświadczenia będą musieli poczekać do końca lekcji.
2. Nauczyciel dzieli uczniów na cztery grupy i prosi ich, by na podstawie e-materiału opracowali mapę myśli dotyczącą przydzielonych zagadnień:

- grupa I i II – osmoza w komórkach roślinnych;
- grupa II i IV – osmoza w komórkach zwierzęcych.

Grupy otrzymują po dwa arkusze papieru A2 i na jednym z nich sporządzają mapę myśli. Następnie wybierają po dwóch ekspertów, którzy najlepiej opanowali otrzymane zagadnienia. Eksperci zamieniają się grupami (I z III, II z IV) i przekazują zdobytą wiedzę. Uczniowie z drugiej grupy robią na drugim arkuszu notatki w formie mapy myśli, porządkując informacje przekazywane przez eksperta. Po upływie wyznaczonego czasu eksperci wracają do swoich grup. Grupy prezentują wyniki swojej pracy, nauczyciel uzupełnia brakujące informacje, koryguje ewentualne błędy.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie zapoznają się z wynikami doświadczenia – zapisują swoje obserwacje, wyniki i wnioski w karcie pracy zawartej w sekcji „Wirtualne laboratorium (WL-I)” i dyskutują na temat swoich obserwacji.
2. Uczniowie w parach uzupełniają tabelę w ćwiczeniu nr 7.

Praca domowa

- Wykonaj ćwiczenia od 1 do 6 oraz 8 i 9 w sekcji „Sprawdź się”, a także polecenie nr 2 w sekcji „Wirtualne laboratorium (WL-I)”.

Materiały pomocnicze:

- Neil A. Campbell i in., „Biologia Campbella”, tłum. K. Stobrawa i in., Rebis, Poznań 2019.
- „Encyklopedia szkolna. Biologia”, red. Marta Stęplewska, Robert Mitoraj, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2006.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania wirtualnego laboratorium (WL-I):

- Wirtualne laboratorium (WL-I) może zostać wykorzystane na innych lekcjach poruszających temat osmozy, np. „Transport substancji przez błony komórkowe”.